مقایسه بین متدهای تفاضل محدود و حجم محدود و اجزا محدود در حل یک مسأله انتقال حرارت دو بعدی در یک بلوک

سورنا ستاری، بیژن فرهانیه دانشکده مهندسی مکانیک دانشگاه صنعتی شریف

چکيده

در این مقاله به کمک روشهای گوناگون عددی به تحلیل انتقال حرارت در یک جسم جامد مرکب متشکل از چند نوع ماده مختلف پرداخته شده است. مساله با شرایط مرزی شار صفر و انتقال حرارت جابجایی در حالت دو بعدی حل گردیده است. مساله ابتدا به وسیله برنامه نوشته شده به زبان فرترن با متد کلی تفاضل محدود و در سه فرم صریح ، کرانک نیکاسن و ضمنی حل و کانتورهای دما و بردارهای شار حرارتی در جسم به وسیله نرمافزار Tecplot مشاهده گردید. سپس مسأله به کمک نرمافزار حجم محدود و او مرمافزار ansys

در این مقاله به بررسی سه روش تفاضل محدود و اجزا محدود و حجم محدود با هم در حل مسایل انتقال حرارت پرداخته و دقت و کارآمدی این روش ها با هم مقایسه شده است. مقایسه کلی نشان میدهد که روش حجم محدود زمان همگرایی کمترو نتایج بهتری را در مرزها نسبت به روش اجزا محدود و تفاضل محدود از خود نشان می دهد. روش اجزا محدود نیز نسبت به روش تفاضل محدود نتایج بهتری را از خود نشان میدهد. در میان روشهای تفاضل محدود نیز در حالت صریح سرعت حل بیشتر میگردد و نتایج دقیق تری بر روی مرزها مشاهده میشود.

مقدمه

مقايسه بين متدهاى تفاضل .../ سورنا ستارى و ...

47

نشریه انرژی ایران / سال نهم/ شماره ۲۰ / آبان ۲۸۳۲

بررسی انتقال حرارت به کمک روشهای محاسباتی به نسبت روشهای تجربی و آزمایشگاهی بسیار کم هزینه و دقیقتر میباشد. با توجه به رشد روزافزون نرمافزارها و گسترش روشهای عددی نیاز به مقایسه و شناسایی متدهای گوناگون در حل مسایل مختلف میباشد.

 $q_s = 0$

٥

<u>L</u> 3

 $T_1 = 0^0 C$

††††

 h_1, T_1

بلوک جامد مرکب از ٥ نوع ماده مختلف می باشد که خواص آنها در جدول شماره (١) آمده است.

ديوار	دیوار شماره ۱	دیوار شماره ۲	دیوار شماره ۳	دیوار شماره ٤	ديوار شماره ٥	
$\rho(Kg/m^3)$	١	١٤٧٠	٨٤٠	٩٦٠	7	
$C_{v}(\frac{j}{Kg.K})$	186.	٤٥	۱۳۰۰	117.	٨٤٠	
$k(\frac{W}{m.K})$	• /٧٩	•/•٣	• /٧ 0	•/01	١/٣	

حدول ۱_خواص و جنس دیوار مهای در نظر گرفته شیده

شبکهبندی و پیشروی زمانی

شبکهبندی در نظر گرفته شده یکنواخت میباشد و فقط مقادیر $\Delta X, \Delta Y$ قابل تغییر هستند. به خاطر تقارن مسأله در جهت x ,y شبکهبندی دردو جهت یکسان فرض شده است. (Δ*X* = Δ*Y*) در این مدلسازی هدف اصلی، رسیدن به جوابهای حالت دایم میباشد که با افزایش کل زمان حل، میتوان به این مهم دست یافت. گام زمانی (Δt) مورد استفاده در حل sec میباشد.

برای حل اولیه تعداد نودها در جهتx,y به صورت یکسان و برابر ۳۰ نود در نظر گرفته شده است. البته مسأله درحالت های دیگر نیز حل شده است. قسمتی از فضای حل که در آنجا انتقال حرارت جاجایی وجود دارد نیز شبکهبندی شده است هر چند که این موضوع در حل انتقال حرارت در بلوک جامد تأثیری ندارد. یک نمونه از شبکهبندی استفاده شده در شکل شماره (۲) ارائه شده است.

شکل ۲ شبکهبندی در نظر گرفته شده برای حل مسأله

شرايط مرزى و حدس اوليه الف) شىرط مرزى شار صغر: $q\big|_{wall} = 0 \Longrightarrow \left(\frac{\partial T}{\partial n}\right)\big|_{wall} = 0 \Longrightarrow T\big|_{I_{wall}} = T_{I_{wall}\pm 1}$ $(\mathbf{1})$

ب) شرط مرزی جابجایی:

 T_2 در این برنامه جهت مدلسازی این نوع شرط مرزی ابتدا دما روی نود خارجی (I=1) برابر در نظر گرفته و روی نود بعدی (I=2) معادله بالانس انتقال حرارت برای هر یک از روشهای ذکر (صريح، كرانك نيكلسون و ضمني) شده نوشته مي شود. (2)

$$q_{convection} = h_c A \times \Delta T \Big|_{I_{wall} \pm 1} \tag{(7)}$$

دماهای T₁ یا T₂ ثابت بوده و ضریب انتقال حرارت جابجایی از معادله ۳حاصل میشود:

$$h_{c} = \left\{ \left[D_{1} \left(\frac{\Delta T}{XL} \right)^{P} \right]^{XM} + \left[D_{2} \left(\Delta T \right)^{Q} \right]^{XM} \right\}^{\frac{1}{XM}}$$

$$(\Upsilon)$$

$$XL = 1, XM = 6, D_1 = 1.5, D_2 = 1.23, P = 0.25, Q = 1/3$$
 که در آن: h_c بنابراین h_c تابعی از دما میباشد.

تروی می اولیه
حدس اولیه استفاده شده به صورت ذیل می باشد:

$$T_{i,j}^{(p=1)} = \left(\frac{T_1 + T_2}{2}\right)$$
(٤)
 $T_{i,j}^{(p=1)} = q_s = 0$ قرار دارند نی

رابطه فوق برای نودهایی که روی مرزهای $q_s=0$ قرار دارند نیز به کار میرود.

44

الف) گسستهسازی به روش صریح (Explicit) [1,2] معادله کلی حاکم در این مسأله به صورت زیر خواهد بود:

محدود

$$\left(\frac{\partial^2 T}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 T}{\partial y^2}\right) = \frac{1}{\alpha} \frac{\partial T}{\partial t}$$
 (o)

که p نشاندهُنده تغییرات زمانی است. با توجه به فرمول شماره (٦) برای به دست آوردن دما در زمان جدید (p+1) فقط به دماهای زمان قبلی (p) نیاز است که همگی در دسترس میباشند (با توجه به حدس اولیه) لذا دراین روش با یک محاسبه جبری، دما در زمان جدید به صورت زیر به دست می آید:

$$T_{i,j}^{p+1} = \alpha \times \Delta t \times \left(\frac{T_{i-1,j}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i+1,j}^{p}}{\Delta x^{2}} + \frac{T_{i,j-1}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i,j+1}^{p}}{\Delta y^{2}} \right) + T_{i,j}^{p}$$
(V)

الف ـ ۲ ـ گسستهسازی برای نود(i,j)جهت اعمال شرط مرزی جابجایی:

در شکل شماره (۳) برای نود (i,j) که همسایه نود مرزی (i-1,j) با دمای ثابت T_1 میباشد، معادله بالانس عبارت است از:

$$\rho C \frac{\Delta x \Delta y}{\Delta t} (T_{i,j}^{p+1} - T_{i,j}^{p}) = -2h_c \Delta y (T_{i,j}^{p} - T_{i-1,j}^{p}) + 2k \Delta y (\frac{T_{i+1,j}^{p} - T_{i,j}^{p}}{\Delta x}) + \frac{k \Delta x}{\Delta y} (T_{i,j-1}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i,j+1}^{p})$$

معادله کلی حاکم در این مسأله به صورت معادله شماره (٥) خواهد بود:

ب – ۱ – گسستهسازی برای نود (i,j) غیر مرزی:

$$\frac{\tau_{i,j}^{p}}{\Delta t} = \frac{T_{i,j}^{p+1} - T_{i,j}^{p}}{\Delta t} = \frac{\alpha}{2} \left(\frac{T_{i-1,j}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i+1,j}^{p}}{\Delta x^{2}} + \frac{T_{i,j-1}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i,j+1}^{p}}{\Delta y^{2}} \right)$$

$$+ \frac{\alpha}{2} \left(\frac{T_{i-1,j}^{p+1} - 2T_{i,j}^{p+1} + T_{i+1,j}^{p+1}}{\Delta x^{2}} + \frac{T_{i,j-1}^{p+1} - 2T_{i,j}^{p+1} + T_{i,j+1}^{p+1}}{\Delta y^{2}} \right)$$
(9)

با توجه به فرمول فوق برای به دست آوردن دما در زمان جدید علاوه بر دماهای زمان قبلی نیاز به نصاهای مجاور در زمان جدید می باشد ($T_{i,j+1}^{p+1}, T_{i,j-1}^{p+1}, T_{i,j+1}^{p+1}$ بنابراین در این معادله شماره (٥) مجهول وجود دارند که با نوشتن این معادله برای تمامی نودها به تعداد کل مجهولات معادله خطی به دست می آید.

ب ـ ۲ ـ گسستهسازی برای نود (i,j) جهت اعمال شرط مرزی جابجایی:

برای فرم نشان داده شده در روش قبلی معادله بالانس بر روی نود مذکور مانند معادله شماره (۱۰) میباشد.

$$\rho C \frac{\Delta x \Delta y}{\Delta t} (T_{i,j}^{p+1} - T_{i,j}^{p}) = -2h_c \Delta y (\frac{T_{i,j}^{p+1} - T_{i-1,j}^{p}}{2} - T_{i-1,j}^{p}) + (\gamma \cdot \gamma)$$

$$k \Delta y (\frac{T_{i+1,j}^{p+1} - T_{i,j}^{p+1} + T_{i+1,j}^{p} - T_{i,j}^{p}}{\Delta x}) + \frac{k \Delta x}{2 \Delta y} (T_{i,j-1}^{p+1} - 2T_{i,j}^{p+1} + T_{i,j-1}^{p} - 2T_{i,j}^{p} + T_{i,j+1}^{p})$$

40

نشر

که در آن برای به دست آوردن دما در زمان جدید علاوه بر دما های زمان قبلی نیاز به دماهای مجاور در زمان جدید می باشد ($T_{i,j-1}^{p+1}, T_{i,j-1}^{p+1}, T_{i,j+1}^{p+1}$) در این معادله شماره (٤) مجهول وجود دارد و با نوشتن این معادله برای تمامی نودها به تعداد کل مجهولات معادله خطی به دست می آید.

ج) گسستهسازی به روش ضمنی (Implicit) [5,7]
معادله کلی حاکم در این مسأله به صورت معادله شماره (٥) زیر خواهد بود:
ج – ۱-گسستهسازی برای نود (i,j) غیر مرزی:
ج – ۲_{...}
(۱۱)

$$\int_{\Delta t}^{1-1} -T_{i,j}^{-p+1} -2T_{i,j}^{-p+1} + T_{i+1,j}^{-p+1} + \frac{T_{i,j-1}^{-p+1} -2T_{i,j}^{-p+1} + T_{i,j+1}^{-p+1}}{\Delta y^2}$$

با توجه به فرمول فوق برای به دست آوردن دما در زمان جدید علاوه بر دماهای زمان قبلی نیاز به دماهای مجاور در زمان جدید میباشد ($T_{i,j+1}^{p+1}$ ، $T_{i+1,j}^{p+1}$ ، $T_{i,j-1}^{p+1}$ ، $T_{i,j+1}^{p+1}$) در این معادله شماره (٥) مجهول وجود دارد که با نوشتن این معادله برای تمامی نودها به تعداد کل مجهولات معادله خطی به دست می آید. 49

> ج ـ ۲ـ گسستهسازی برای نود (i,j)جهت اعمال شرط مرزی جابجایی: برای شکل شماره (۳) معادله بالانس بر روی نود مذکور:

که در آن برای به دست آوردن دما در زمان جدید علاوه بر دما های زمان قبلی نیاز به دماهای مجاور در زمان جدید میباشد ($T_{i+1,j}^{p+1}, T_{i,j-1}^{p+1}, T_{i,j+1}^{p+1}$) فلذا در این معادله شماره (٤) مجهول وجود دارند که با نوشتن این معادله برای تمامی نودها به تعداد کل مجهولات معادله خطی به دست میآید. الگوریتم فرترن برای حل مسأله در شکل شماره (۱۰) دیده میشود.

> ۲_فرمول بندی اجزا محدود [8] - معادلات مربوط به هدایت حرارتی در قانون بقای انرژی از فرمول زیر محاسبه میشود. (13) $\Gamma = 1(-)$

$$\{q\} = -[D]\{L\}T$$

$$\rho c \left(\frac{\partial T}{\partial t} + \{V\}^T \{L\}T \right) + \{L\}^T \{q\} = \ddot{q}$$
(15)

که در آن Kxx,Kyy,Kzz ضرایب انتقال حرارت در سه جهت هستند. از ترکیب معادلات بالا دارید:

$$\rho c \left(\frac{\partial T}{\partial t} + \{V\}^T \{L\} T \right) + \{L\}^T \left([D] \{L\} T \right) = \ddot{q}$$
(10)
 $\delta t = 0$ (10)
 $\delta t = 0$ (10)
 $\delta t = 0$

$$\rho c \left(\frac{\partial T}{\partial t} + V_x \frac{\partial T}{\partial x} + V_y \frac{\partial T}{\partial y} + V_z \frac{\partial T}{\partial z} \right) = \ddot{q} + \frac{\partial}{\partial x} \left(K_x \frac{\partial T}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(K_y \frac{\partial T}{\partial y} \right) + \frac{\partial}{\partial z} \left(K_z \frac{\partial T}{\partial z} \right)$$
(17)

۲_معادلات مربوط به همرفت:

$$\{q\}^{T}\{\eta\} = h_{f}(T_{S} - T_{B}) \tag{1V}$$

$$\{\eta\}^{T}[D]\{L\}T = h_{f}(T_{B} - T)$$
(1A)

فرم معادلات برای در نظر گرفتن توامان همرفت و هدایت

$$\int_{vol} \left(\rho c \,\delta T \left(\frac{\partial T}{\partial t} + \{V\}^T \{L\} T \right) + \{L\}^T (\delta T) ([D] \{L\} T) \right) d(vol) = \int_{S_2} \delta T q * d(S_2) + \int_{S_3} \delta T h_f (T_B - T) d(S_3) + \int_{vol} \delta T \ddot{q} d(vol)$$

$$(19)$$

۳_فرمولبندی حجم محدود [9]

نشریه انرژی ایران / سال نهم / شماره ۲۸٬۰ آبان ۲۸۳ در روش حجم محدود از الگوریتم حل توام سرعت و فشار در جریانهای دائم استفاده گردید که در آن از حل معادلات ممنتوم در دو جهت x,y به کمک روش Upwind مرتبه اول و معادله پیوستگی و معادله انرژی به کمک روش Upwind مرتبه اول استفاده می شود. حل معادلات سرعت و فشار با یک روش تكرار مانند الگوريتم SIMPLE انجام میگردد تا همگرائی حاصل شود.

جوابها با متدهای گوناگون حل:

۱_روش تفاضل محدود

الف) گسستهسازی به روش صریح

با نوشتن بالانس انتقال حرارت در تمامی نودهای فضای حل دما در زمانهای جدید با توجه به زمان قبلی به دست می آید. با تکرار زیاد این پروسه در طول کل زمان حل مسأله به هدف اصلی یعنی گرایش به حالت دایم پیدا میکند ودقت حل بالاتر میرود. در این روش تمامی پارامترها تأثیر مستقیم و مؤثری بر حل دارند. در حالت کلی روش دقیقی به حساب نمیآید هر چند سرعت آن بسیار بالا میباشد. زمان

کل ۲۰۰۰۰ ثانیه جهت پایدارشدن حل در نظر گرفته شده است. چند نمونه از جوابهای حل با این روش را در شکل شماره (٤) میبینید.

47

نشریه انرژی ایران / سال نهم/ شماره ۲۰ آبان ۲۸۳۲

با نوشتن بالانس انتقال حرارت در تمامی نودهای فضای حل دما در زمانهای جدید با حل یک دستگاه معادلات خطی به دست میآید. با تکرار این پروسه مسأله به حالت دایم گرایش پیدا میکند و حل دقیق تر می شود. این روش به نسبت روش قبلی بسیار دقیق تر خواهد بود ولی سرعت حل آن پایین تر است. زمان کل ۱۰۰۰ ثانیه جهت پایدار شدن حل مناسب می باشد. چند نمونه از جواب های حل با این روش را در شکل های شماره (٥) می بینید.

شکل ۵۔ کانتورهای دما در روش تفاضل محدود گسستهسازی به روش کرانک نیکلسون (Crank Nickolson)

ج) گسستهسازی به روش ضمنی

با نوشتن بالانس انتقال حرارت در تمامی نودهای فضای حل دما در زمانهای جدید با حل یک دستگاه معادلات خطی به دست میآید. با تکرار این پروسه مسأله به حالت دایم گرایش پیدا میکند و حل دقیقتر می شود. این روش به نسبت دو روش قبلی بسیار دقیقتر خواهد بود ولی سرعت حل آن پایینتر است.

معادلات	متد	
Pressure	Standard	
Momentum	First Order Upwind	۲_روش حجم محدود
Pressure-Velocity Coupling	SIMPLE	
Energy	First Order Upwind	

تعداد نودها در این حل در هر دو راستای x,y برابر ۳۰۰ میباشند. توزیع دما در شکل شماره (۷) نشان داده شده است. توزیع دما در گوشه پایین سمت چپ با جوابهای برنامه کمی متفاوت میباشد. که نشاندهنده برتری مدلسازی حجم محدود بر روش تفاضل محدوداست. این جواب به وضوح تأثیر تغییر جنس دیوار را در شرایط مرزی نشان میدهد.

49

نشريه انرژى ايران / سال نهم / شماره ١٣/٠ آبان ٣٨٣٢

شکل ۸ کانتورهای دما در روش المان محدود

نتايج

مقایسیه سیه روش های تفاضل محدود با یکدیگر

با ریزترشدن مشبندی در حالت صریح سرعت حل بیشتر میگردد

ریزترشدن مشبندی از یک حد بیشتر در روش صریح در مقایسه با روش کرانک نیکلسون، در دقیق بودن جوابها تأثیری نخواهد داشت.

سرعت حل به ترتیب در مند صریح بیشتر از مند کرانک نیکلسون بیشتر می باشد و این به دلیل تفاوت نوع گسستهسازی در کدام از این متدها میباشد. در روش ضمنی گسستهسازی براساس مقادیر دما در زمان جدید صورت میگیرد که آنها نیز مجهول میباشند اما در روش کرانک نیکلسون مقادیر دما در زمان جدید هم به دما در زمانهای جدید و هم به قدیم مرتبط می شود که این وزن دما تأثیر دما در زمانهای جدید را به نصف کاهش میدهد. در روش صریح دما در زمانهای جدید براساس دما در زمانهای قدیم محاسبه میشوند.

توزیع دمای در نزدیک مرزها در روش ضمنی بسیار دقیقتر میباشد بنابراین مدلسازی شرایط مرزی در متد ضمنی بر دو روش دیگر تفاضل محدود برتری دارد.

توزيع بردارهای انتقال گرما در هر سه روش تفاضل محدود تقریباً یکسان میباشد.

در مناطقی از بلوک که نزدیک مرز نمی باشند، تقریباً مقادیر دما در سه روش یکسان می باشند. مقایسه کلی سه روش

مقايسه بين متدهاى تفاضل .../ سورنا ستارى و ... روش حجم محدود نتایج معتبرتری را نسبت به سایر روشها ارائه میکند و دقت بالاتر و نتایج بهتری را در مرزها میدهد.

نمادها:

نماد	تعريف	نماد	تعريف
ρ	چگالی	$C_{\scriptscriptstyle V}$	گرماي ويژه
q^{\cdots}	حرارت توليدي در واحد	K(xx,yy,zz)	ضرایب هدایت در جهت
	سطح		های XوyوZ
hc	ضرايب همرفت متغيير	$\{q\}$	بردار شار حرارتی
hf	ضريب همرفت فيلم	Т	دما
$T_{\scriptscriptstyle B}$	دمای بالک	t	زمان
T_s	دمای سطح مدل	Х	مختصات در جهت x
VOL	حجم المان	У	مختصات در جهت y
∂T	تغییرات دماهای اعمال	α	ضريب انبساط حرارتى
	شده		
$\{V\} = \begin{cases} VX \\ VY \\ VZ \end{cases}$	بردار بیان کننده جابجایی جرم بر اثر انتقال حرارت	$\{L\} = \begin{cases} \frac{\partial}{\partial x} \\ \frac{\partial}{\partial y} \\ \frac{\partial}{\partial z} \end{cases}$	بردار عملگر

۵١ نشريه انرژی ايران / سال نهم / شماره ٢٠/آبان ٢٨٣٢

- 1- Anderson, D. A., Tannehill, J. C. and Pletcher, R. H. Computational Fluid Mechanics and Heat Transfer, Hemisphere Publishing Corporation, Taylor & Francis Group, New York, (1984).
- 2- Patankar, S.V., Numerical Heat Transfer and Fluid Flow, Hemisphere, New York (1980).
 3- Kreyszig, E., Advanced Engineering Mathematics, John Wiley and Sons, Inc., New York (1962).
- 4- Vesteeg, Henk karle, 'An introduction to computational fluid dynamics: the finite volumemethod, chenc, u.s., 1955.
 5- Abbott, M. B. and Basco, B. R. Computational Fluids Dynamics-An Introduction for Engineers, Longman Scientific & Technical, Harlow, UK. (1989).
- مقايسه بين متدهاى تفاضل .../ سورنا 6- Crank, J. and Nicolson, P. A Practical Method for Numerical Evaluation of Solutions of Partial Differential Equations of the Heat-conduction Type, Proc Cambridge Phi. Soc., Vol.43, pp.50-67, 1947.
 7- Fletcher, C. A. J. Computational Techniques for Fluid Dynamics, Volume I and II, Springer - Viela, Partia (1001)
- Verlag, Berlin (1991).
 8- ANSYS Theory Manual Heat Flow Version 8, ANSYS, Inc., Southpointe, 275 Technology Drive, Canonsburg, PA 15317, USA (2003).
 9- FLUENT User's Manual Version 6.01, Fluent Europe Ltd, Sheffield, UK, (2002). ا ستاری
- ۍ ۱

نشريه انرژى ايران / سال نهم / شماره ٢٠/آبان ٢٣٨٢

منابع